

Ганна Ігорівна ГАПОНЕНКО

кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: 0000-0001-8998-4795
E-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua

Ірина Миколаївна ШАМАРА

кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: 0000-0002-2431-9185
E-mail: shamara@karazin.ua

Олена Віталіївна ЄВТУШЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного бізнесу та
країнознавства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: 0000-0002-9729-1435
E-mail: evevtushenko@karazin.ua

ТУРИСТИЧНИЙ РИНОК В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРИХОВАНІ МОЖЛИВОСТІ

Гапоненко, Г. І. Туристичний ринок в Україні: тенденції та приховані можливості. Український журнал прикладної економіки [Текст] / Ганна Ігорівна Гапоненко, Ірина Миколаївна Шамара, Олена Віталіївна Євтушенко // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 1. – С. 64–72. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. У статті здійснено аналіз туристичного ринку України та на його основі надано перспективи розвитку. Відмічено, що згідно з даними Всесвітнього Економічного Форуму за останні два роки Україна мала найшвидший темп зростання у субрегіоні, піднявшись на 10 місць, і зайнявши 78 місце у світі за Індексом конкурентоспроможності у сфері подорожей і туризму. Натомість прогноз зростання вітчизняної галузі туризму Всесвітньої ради з туризму та подорожей на наступні роки доволі незначний і обумовлений насамперед незначним обсягом інвестицій в цьому секторі.

Мета статті полягає у висвітленні сучасних тенденцій і прихованих можливостей розвитку українського туристичного ринку в умовах нестабільної соціально-економічної ситуації в Україні та світі, а також в окресленні його перспектив.

Методологія дослідження. В рамках дослідження використовуються теоретичні, методологічні та системні методи аналізу джерельної бази, описовий і структурний аналіз для оцінки стану туристичного ринку в Україні та перспектив його розвитку.

Результати даного дослідження: виявлено, що після прийняття безвізового режиму кількість українських туристів на європейських курортах збільшилася. Завдяки приходу в Україну лоукост-компаній покращилася транспортна інфраструктура, почали розвиватися регіональні аеропорти та відкриватися нові маршрути, що значно вплинуло на кількість туристів. Простежується збільшення пасажиропотоку основних великих аеропортів України. Створено проект «Туристичні кластери 300+», який на думку ініціаторів проекту принесе в країну до 1,5 млрд дол. інвестицій.

Висновки. Загалом Україна стала доступнішою як для іноземців, так і для вітчизняних туристів. Серед пріоритетних напрямів розвитку туризму в Україні визначено розвиток внутрішнього туризму, промоція країни за кордоном, інфраструктура й освіта в туристичній сфері.

Ключові слова: туристичний ринок, в'їзний турпотік, виїзний турпотік, лоукост-авіакомпанії, туристичні кластери.

Hanna Haponenko

Ph.D in Economics, Associate Professor of Department of Travel Business and Regional Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University

Irina Shamara

Ph.D in Economics, Associate Professor of Department of Travel Business and Regional Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University

Olena Yevtushenko

Ph.D in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Travel Business and Regional Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University

THE TOURIST MARKET IN UKRAINE: TRENDS AND HIDDEN OPPORTUNITIES

Abstract

Introduction. *The analysis of the tourist market of Ukraine is carried out and on its basis prospects of development are given in article. According to the World Economic Forum, over the past two years, Ukraine has had the fastest growth rate in the sub-region, having risen by 10 places and ranked 78th in the world in the Travel and Tourism Competitiveness Index. Instead, the World Tourism and Travel Council's growth forecast for the domestic tourism industry over the coming years is rather insignificant and driven primarily by a small amount of investment in the sector.*

The purpose of the article is to highlight the current trends and hidden opportunities for the Ukrainian tourist market development in the conditions of unstable socio-economic situation in Ukraine and in the world, as well as to identify perspectives of this phenomenon.

Research methodology. *The study uses theoretical, methodological and systematic methods of source base analysis, descriptive and structural analysis to evaluate the state of the tourism market in Ukraine and its development prospects.*

Results of this study: *It was found that the number of Ukrainian tourists in European resorts has increased since the visa-free regime. With the appearance of low-cost companies in Ukraine, transport infrastructure has improved, regional airports have begun to develop and new routes have been opened, which has significantly affected the number of tourists. The increase in the passenger traffic of the major Ukrainian airports is being observed. The project "Tourist Clusters 300+" was created, which according to the initiators of the project will bring to the country up to 1.5 billion dollars investment.*

Conclusions. *In general, Ukraine has become more accessible to foreigners and domestic tourists alike. Among the priority areas for tourism development in Ukraine are the domestic tourism development, promotion of the country abroad, infrastructure and education in the tourism sector.*

Keywords: *tourist market, inbound travel, outbound travel, low cost airlines, tourist clusters.*

JEL classification: Z32

Вступ

Важливою характеристикою міжнародного туризму є відносна стійкість сектора в період економічних спадів і геополітичної нестабільності та швидке відновлення після них. Так, зниження міжнародного туристичного потоку в 2009 р. склало 4%, а вже в 2010 р. він повернувся до зростання, продемонструвавши 42% збільшення за підсумками 2017 р. відносно докризового рівня 2008 р. Схожа картина відбувалася і в частині обсягів туристичних витрат – після скорочення в 2009 р. на 9% у порівнянні з

2008 р. обсяг світових туристських витрат вже в 2010 р. майже відновився до докризового рівня і за підсумками 2017 р. зріс на 43% у порівнянні з 2008 р. [1].

За даними звіту Всесвітньої ради з туризму і подорожей (WTTC), сукупний внесок туризму у світовий валовий внутрішній продукт оцінюється на рівні 10,4%, або близько 8,3 трлн дол. США (3,2% – оцінка прямого вкладу туризму без урахування непрямих та індукованих ефектів на економіку), при цьому 1 з 10 робочих місць у світі створюється в туристичному секторі. Прямий внесок туризму в державах-членах Організації економічного співробітництва і розвитку, згідно зі звітом про тренди й політику в галузі туризму за 2018 рік, в середньому становить 4,2% у валовий внутрішній продукт, 6,9% – в зайнятість і 21,7% – в обсяг експорту послуг. За даними Всесвітньої туристичної організації, потоки міжнародного туризму подвоїлися за останні два десятиліття: з 0,68 млрд в'їзних туристів у 2000 р. до 1,4 млрд. у 2018 р. [2].

Проте в умовах нестабільної політичної ситуації, військових конфліктів відбувається загострення конкурентної боротьби за небагаточисленних туристів. Правильне використання конкурентних переваг країни у сфері туризму потребує додаткових знань і зусиль як з боку державних інституцій, так і з боку суб'єктів підприємницької діяльності.

Важливість дослідження розвитку туристичного ринку та його значення висвітлені у працях багатьох вітчизняних та іноземних вчених. Вагомий внесок у розвиток цієї проблеми внесли Л. Дядечко, В. Кифяк, О. Любіцева, М. Мальська, Ю. Оленічева, А. Парфіненко, Т. Сокол, В. Худо, В. Цибух, С. Шепелюк, І. Школа, С. Юрченко та ін.

Мета та завдання статті

Мета дослідження полягає у висвітленні сучасних тенденцій і прихованих можливостей розвитку українського туристичного ринку в умовах нестабільної соціально-економічної ситуації в Україні та світі, а також в окресленні перспектив цього явища.

Виклад основного матеріалу

Міжнародні експерти не пророкують Україні швидкого зростання у світовому туризмі. Згідно зі звітом WTTC, через 10 років число іноземних туристів, що відвідали Україну, досягне 21,4 млн. Прямий внесок туризму в економіку країни виросте до 56,0 млрд грн або 1,7% ВВП. Якщо врахувати ефект, який спричиняють іноземні мандрівники на суміжні галузі української економіки (економічну активність готелів, турагентів, авіакомпаній, пасажирських перевезень, інвестицій в цю сферу), то частку туризму у ВВП України, згідно з даними WTTC, можна оцінити в 147,2 млрд грн у 2017 р. (5,7% ВВП), а у 2018-му – в 157,8 млрд грн (6,0% ВВП) [2].

На сьогодні український туризм не тягне на статус провідного національного роботодавця. У 2017 р. в галузі було задіяно 228 тис. робочих місць, або 1,4% від загальної зайнятості, і, за оцінками фахівців, у 2018 р. цей показник виріс на 6,6%, до 243 тис. (1,4% від загальної зайнятості). Прогноз зростання на наступні 10 років доволі незначний – на 14%, до 278 тис. робочих місць. Такий низький темп розвитку галузі навіть в десятирічній перспективі обумовлений насамперед мізерним обсягом інвестицій в цьому секторі. Інвестиції у сфері туризму й подорожей у 2017 р. склали 7,9 млрд грн, або 1,9% від загального обсягу інвестицій (\$ 291,0 млн). Прогноз зростання вкладень – на 5% в рік до 2028 р. [2].

Незважаючи на війни, кризи, катаклізми, більшість країн розвиває туризм як пріоритетну галузь економіки. В Ізраїлі після загострення військового конфлікту з Палестиною було внесено дві зміни в бюджет за результатами першого півріччя. І стосувалися вони збільшення витрат на оборону і туристичну галузі.

Після закінчення війни з Росією грузинський уряд зробив ставку на розвиток туристичної галузі. Особливу увагу було приділено створенню позитивного

туристичного іміджу країни, лібералізації візового режиму, залучення іноземних інвесторів з метою подальшого лобювання інтересів Грузії за кордоном. І результат не змусив себе довго чекати. Наразі країну щорічно відвідує безліч відпочиваючих з різних куточків світу, активно розвивається внутрішній туризм, надходять іноземні інвестиції, що, в свою чергу, позитивно позначається на економіці в цілому.

І таких прикладів безліч. В їх числі Туреччина, яка швидко повернула до себе відпочиваючих після серйозних зіткнень в країні між поліцією і опозицією в 2013 р.; Туніс, що відродився після «жасминової революції»; Єгипет – після революції 2011 р.

Не менш показовим є досвід Японії, яка в короткі терміни зуміла відновити обсяги туристичного потоку після аварії на АЕС «Фукусіма-1». І це – результат вірних дій уряду, який вже через півроку після катастрофи виділив подвійний бюджет на створення привабливого для туризму іміджу країни.

За останні два роки Україна піднялася на 10 позицій в Індексі конкурентоспроможності у сфері подорожей і туризму та посіла там 78 сходинку. Найсильніше підтягнув Україну вгору в рейтингу Всесвітнього Економічного Форуму показник «безпека» – він покращився одразу на 20 пунктів (із 127 на 107 місце). Також наша країна покращила ділове середовище (з 124 на 103 місце), міжнародну відкритість (зі 78 на 55 місце) й загальну інфраструктуру (з 79 на 73 місце). До цього потрібно додати, що Україна за останній рік покинула топ-10 найнебезпечніших місць для подорожей у світі [3].

Звернемося до показників українського туризму, щоб більш докладно проаналізувати його стан і окреслити можливості, які має. З табл. 1 можна побачити зменшення кількості в'їзних туристів до України у I півріччі 2019 р. у порівнянні з аналогічним періодом минулого року (-5,6%). Це зумовлено насамперед зменшенням туристичного потоку з прикордонних країн. Але потрібно відмітити, що лідерами за кількістю в'їздів іноземців до України історично є саме прикордонні країни, частка яких із 2016 р. поступово зменшується з 85,5% до 80,7 %.

Таблиця 1. Кількість іноземних громадян, що перетинали державний кордон України, тис. осіб

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Приріст, %		
					17/16	18/17	19/18
I квартал	2 427,3	2 631,5	2 547,7	2 357,8	8,4	-3,2	-7,5
II квартал	3 392,7	3 697,1	3 673,4	3 513,8	9,0	-0,6	-4,3
III квартал	4 559,5	4 769,5	4 935,7	-	4,6	3,5	-
IV квартал	3 226,3	3 323,1	3 050,1	-	3,0	-8,2	-
Усього	13 606,0	14 421,2	14 207,0	-	6,0	-1,5	-

Складено авторами за матеріалами: [4]

На фоні зменшення прикордонного обміну спостерігаються якісні зміни в структурі в'їзного туристичного потоку з неприкордонних країн. Так, досягнуто суттєвого зростання потоків з: Литви – на 32,0%, Латвії – 18,1%, Німеччини – 17,5%, Канади – 11,4%, Китаю – 11,1%, а також продовжується тенденція зростання потоків туристів з: Франції – 6,0%, США – 5,6%, Чехії – 5,6%, Італії – 3,9%, Великобританії – 2,7%, Болгарії – 2,4% і відновився потік туристів з Грузії – 4,5% [4]. Такі зміни в структурі туристичного потоку стали результатом активізації просування України на міжнародному туристичному ринку, двостороннього співробітництва, візової лібералізації, збільшення пропозицій прямого та бюджетного авіасполучення.

В Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України відмічають, що в число найбільш популярних для відвідування іноземцями областей входять Закарпатська, Одеська та Харківська (набуває роль центру ділового туризму) [5]. Українці ж найбільше відвідують Київську, Львівську, а також Полтавську, Черкаську та Дніпропетровську області. Оптимістичною виглядає статистика

міжрегіональних подорожей: так, 75% опитаних івано-франківців і 59% харків'ян хоча б раз виїжджали в інший регіон [6].

На розвиток вітчизняного туризму в 2020 р. урядом закладено в бюджет 240 млн грн проти максимум 20 млн грн в минулі роки. Серед пріоритетних були визначені такі напрямки: розвиток внутрішнього туризму, промоція України закордоном, інфраструктура й освіта в туристичній сфері.

Потрібно відмітити, що в 2018 р. було створено проект «Туристичні кластери 300+», який має на меті розвиток внутрішнього українського туризму. Ініціатори проекту поставили завдання за 3 роки створити понад 300 кластерів з розвиненою туристичною інфраструктурою. На їх думку, це принесе у країну до 1,5 млрд дол. інвестицій. На даний час в межах проекту створено 18 кластерів: Вишгород, Умань, Хуст, Краснокутськ, Диканька, Полтава, Мелітополь, Кам'янець, Харків, Нікополь, Черкаси, Ужгород, Чортків, Тернопіль, Сумська область, Заліщики, Корсунь-Шевченківський, Канів і Херсонська область.

Вже на початку 2019 р. до проекту долучилася компанія «KIYAVIA», зробивши внутрішній туризм своїм пріоритетом. Компанія планує за допомогою туристичного активу кластерів виявляти нові якісні туристичні продукти та впроваджувати їх в життя. Участь у проекті «Туристичні кластери 300+» дає можливість створити новий потужний механізм для розвитку вітчизняного туризму. Доведено, що кластерна економіка ефективніша традиційної галузевої на 40%.

Так, в Європі кластерну модель організації туризму впроваджують Франція, Італія, Норвегія, Греція, Іспанія, Бельгія, Шотландія, Ірландія, Туреччина, Польща та ін. У Франції туристичний кластер «Ніцца» щороку відвідують декілька мільйонів туристів. В Італії у деяких областях країни встановлено особливі умови, які є підставою для створення кластерів: передумови для розвитку декількох видів туризму, значні рекреаційно-туристичні ресурси, значущість рекреаційно-туристичної зони тощо. У Норвегії розвиваються кластери у сфері морського господарства [7].

Щодо виїзного туризму, то прийнято вважати, що його показники характеризують загальний стан економіки в країні та рівень доходів населення. Якщо спиратися на це твердження, то можна прийти до висновку, що наразі виїзний туризм в Україні відроджується і все більше людей мандрують за кордон. У статті ми аналізуємо тільки показники виїзного туризму осіб, що обслуговувалися через суб'єктів туристичної діяльності в Україні: турагентів і туроператорів, головними цілями яких є: відпочинок і дозвілля, лікування, діловий туризм або навчання, спортивний туризм, спеціалізований туризм.

Для початку цікаво прослідити загальну динаміку за останні роки, що стосується кількості обслуговуваних туристів суб'єктами туристичної діяльності. На рис. 1 можна наочно побачити графік змін по роках даної категорії туристів. Так, за даними Держстату, бачимо, що після подій, які сталися у 2014 р., показник впав більше ніж на 400 тис. осіб. Це пов'язано з тим, що люди не ризикували витратити власні збережені кошти на відпочинок, бо не мали чіткого уявлення, що буде далі в Україні. В 2016 р. після деякої стабілізації в економіці показник кількості туристів вирівнявся до значення 2014 р. (2,06 млн) і після цього у 2017 р. вже є деякий приріст (2,28 млн). Але у 2018 р. стався справжній вибух на туристичному ринку, коли кількість виїзних туристів склала 4,02 млн осіб. Ця цифра майже в 2 рази більша ніж у 2017 р. (2,28 млн) [8].

Причиною такого зростання, в першу чергу, стало введення безвізового режиму с країнами ЄС, що значно спростило можливість поїдки до Європи та позбавило необхідності збирати документи на отримання візи, стояти в чергах і витратити зайві кошти. Окрім того, з'явилася можливість купувати так звані «гарячі тури» за 2-3 дні до вильоту, що було неможливим раніше [9].

За даними Держстату, можна виділити 3 основні цілі подорожей вітчизняних туристів: 3,67 млн осіб виїздили з України з метою відпочинку і дозвілля, на другому

місці знаходяться службові, ділові та освітні поїздки (281 тис. туристів), 61 тис. осіб відправлялися на лікування. На інші види туризму приходиться 13 тис. осіб. Наочно розподіл виїзних туристів за метою поїздки можна розглянути на рис. 2 [8].

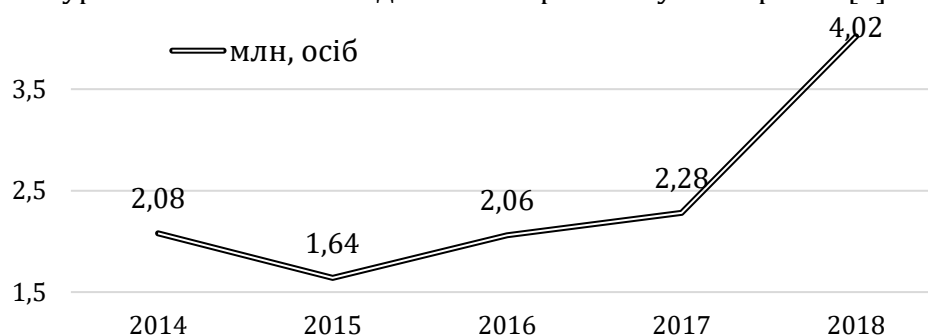

Рис. 1. Число обслуговуваних туристів суб'єктами туристичної діяльності
Складено авторами за матеріалами: [8]

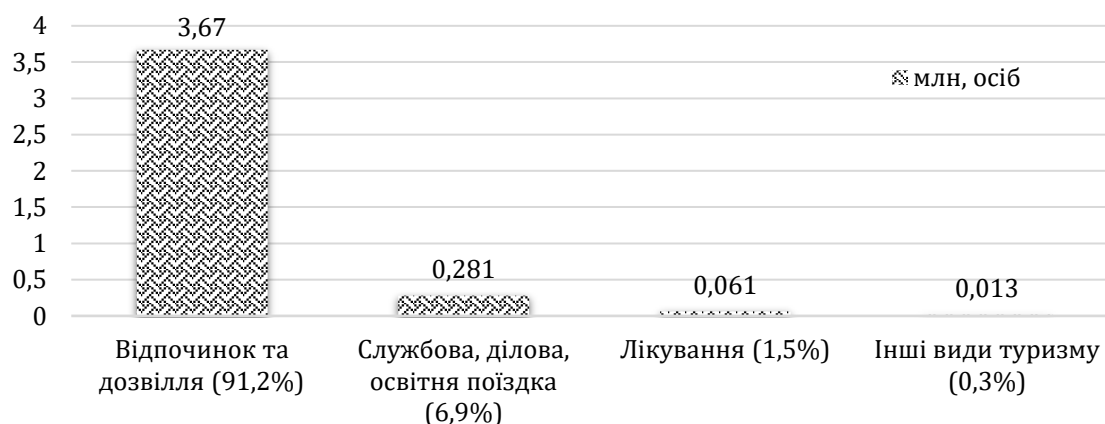

Рис 2. Розподіл виїзних туристів за метою поїздки

Складено авторами за матеріалами: [8]

Для того, щоб аналіз ринку виїзного туризму України був більш повним, потрібно сказати про країни, які вітчизняні туристи відвідували найбільше. Нами свідомо не розглянуто відвідування держав-сусідів, бо подорожі до таких країн як Польща, Росія, Білорусь, Молдова, Угорщина, Словаччина дуже рідко пов'язані з туризмом, і хоча за загальною кількістю людей, які їдуть в ці країни, вони є лідерами, розглянемо саме основні туристичні дестинації [8].

В табл. 2 представлені топ-10 найбільш відвідуваних українськими туристами країн у 2018 р., яких обслуговували суб'єкти туристичної діяльності: турагенти та туроператори.

Таблиця 2. Топ-10 країн виїзного туризму в Україні, що обслуговували суб'єкти туристичної діяльності

№	Країна	Кількість туристів	% від загального обсягу
1	Єгипет	1,5 млн.	37,3%
2	Туреччина	1,1 млн.	27,3%
3	Іспанія	91,3 тис.	2,4%
4	ОАЕ	86,6 тис.	2,1%
5	Греція	74,8 тис.	1,8%
6	Болгарія	59,1 тис.	1,5%
7	Кіпр	56,4 тис.	1,4%
8	Італія	53,5 тис.	1,3%
9	Чорногорія	40,3 тис.	1%
10	Чехія	28,8 тис.	0,5%

Складено авторами за матеріалами: [8]

За 2018 р. лідерами за туристичними прибуттями з України є такі 2 країни масового туризму як Єгипет та Туреччина. Загалом ці дестинації прийняли 2,6 млн українських туристів, що складає 64% туристичного потоку з нашої країни і є дуже високим показником. Між 2-м місцем Туреччини та 3-м Іспанії різниця 1 млн. відвідувачів. Ці цифри доводять, що поки наші туристи віддають перевагу тим місцям відпочинку, де можна майже не витратити додаткові кошти, бо готелі Туреччини та Єгипту працюють у своїй більшості на всім відомій системі all-inclusive. Відносна дешевизна, недалекий переліт, гарний рівень інфраструктури і сервісу робить цей турпродукт ідеальним вибором для гарного відпочинку, особливо сімей з дітьми.

Після Туреччини та Єгипту бачимо, що 7 з 10 місць займають європейські країни. Після прийняття безвізового режиму, кількість українських туристів на європейських курортах збільшилася і можна припустити, що така тенденція буде зберігатись і надалі, бо на туристичний сезон 2020 р. туроператори збільшили кількість рейсів до цих країн. Одне з популярних місць на ринку виїзного туризму з 2018 р. займає ОАЕ. Це також можна пов'язати з тим, що з цією країною був підписаний безвізовий режим. Окрім того, більшість туристів бажають побачити як у пустелі за достатньо короткий час з'явилася одна з найбільш технологічно розвинених країн світу, яка зовсім не схожа на щось інше. Наразі навіть з вильотом з Харкова можна напряму потрапити до цієї країни [8].

Не можна не сказати про прихід в Україну лоукост-компаній і розвиток тих, що вже функціонували в Україні. Цей чинник призвів до того, що в Україні покращилася транспортна інфраструктура, почали розвиватися регіональні аеропорти та відкриватися нові маршрути, що значно вплинуло на кількість туристів. Так, наразі в Україні успішно працюють європейські авіакомпанії Wizz Air, Vueling Airlines, Ryanair, Ernest Airlines, турецький перевізник Pegasus Airlines, азіатські представники: Air Arabia, Fly Dubai та перший український лоукост-перевізник Sky Up. Така велика кількість перевізників створює конкуренцію на ринку, що сприяє постійному покращенню та розширенню туристичних пропозицій для туристів [10].

Зайвим підтвердженням того, що загалом туризм став розвиватися, є динаміка збільшення пасажиропотоку основних великих аеропортів України (Рис. 3).

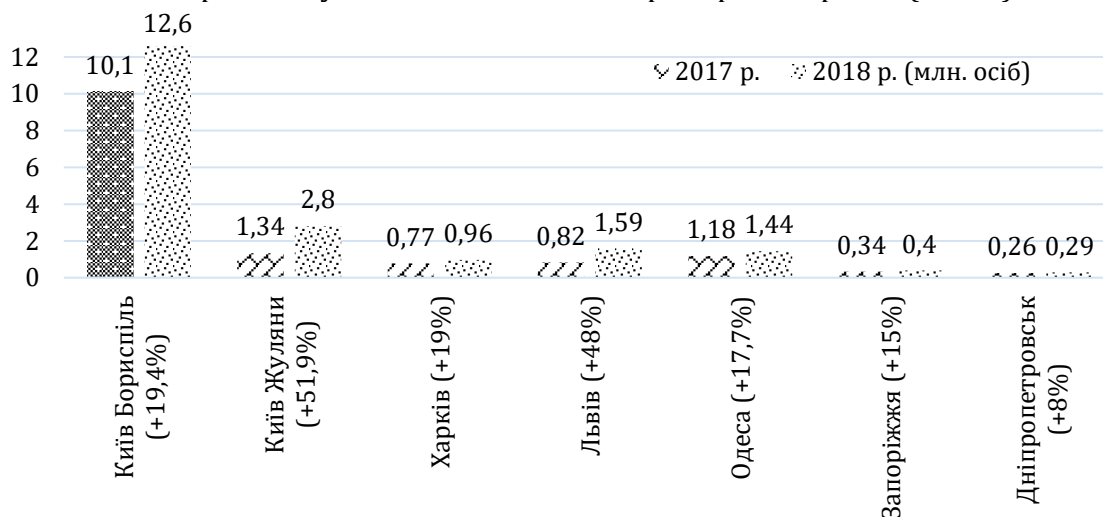

Рис. 3. Пасажиропотік основних аеропортів України

Складено авторами за матеріалами: [11]

З цієї діаграми видно, що по кожному аеропорту є зростання у процентному відношенні, якщо порівнювати 2017 і 2018 рр. Головними повітряними воротами країни залишаються два столичні аеропорти, на яких приходиться 80% усього обсягу авіаперевезень. Серед регіональних аеропортів найбільший пасажиропотік має Львів. Слід також сказати, що до діаграми не увійшли ще 4 аеропорти (Івано-Франківська,

Херсону, Чернівців, Вінниці), з яких з 2018 р. також відбуваються закордонні польоти. Загальна кількість міжнародних перевезень за 2018 р. склала – 18,35 млн осіб.

Наразі аеропортами також опубліковані деякі дані станом на 2019 р. Так, якщо порівнювати цифри за 7 місяців 2019 р. з аналогічним періодом у 2018 р., то загальний пасажиропотік збільшився на 19,9% і склав 13,42 млн осіб, з яких 12,77 млн – міжнародні туристи. Динаміка змін за 7 місяців 2018 і 2019 рр. представлена на рис. 4 [11].

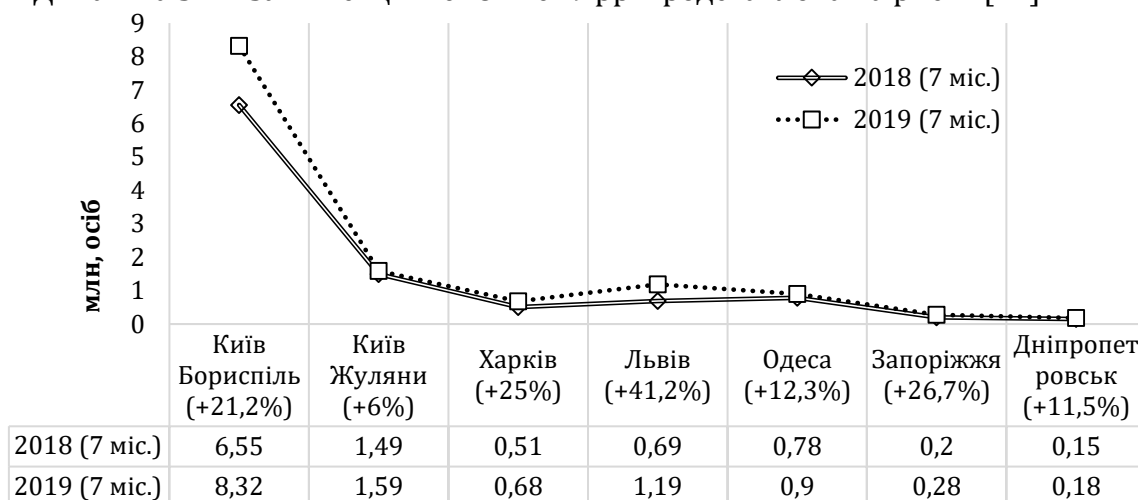

Рис. 4. Динаміка пасажиропотоків за 7 місяців 2019 і 2018 рр. з основних аеропортів України

Складено авторами за матеріалами: [11]

Виходячи з цього графіку можна припустити, що показники за 2019 р. перевищать аналогічні показники за 2018 р. і кількість як в'їзних, так і виїзних туристів збільшиться.

Наша країна стала доступнішою для іноземців, які відкрили в ній безліч недорогих задовольень у вигляді гастрономічного туризму, а також різноманітність закладів і вражаючі об'єкти культурної спадщини. Щорічно популярність сільського зеленого туризму в країні зростає, як наслідок з'являється все більше зелених садиб і культурних центрів. Чорнобильська зона відчуження була визнана одним із пріоритетних напрямків для розвитку туризму в Україні. У 2016 р. тридцятиріччя катастрофи широко висвітлювалося в міжнародних ЗМІ. Крім того, над зруйнованим реактором встановили новий металевий захисний саркофаг, що дозволило значно скоротити витоку радіоактивних матеріалів. Ще в 2009 р. Чорнобильська АЕС була визнана журналом Forbes найбільш «екзотичним» місцем для туризму на Землі.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, проаналізувавши динаміку розвитку туристичного ринку України, можна зробити висновок, що туризм – сфера, яка має великий потенціал для розвитку. Загалом можна стверджувати, що туристичний ринок буде і надалі зростати, якщо в нашій країні не станеться непередбачених подій. Як показує практика, при нестабільній політичній і соціальній ситуації, люди неохоче витрачають кошти на відпочинок, тому що потреба у закордонній відпустці, або навіть внутрішній туризм не відносяться до переліку першочергових потреб. Наразі створюються всі умови для розширення можливостей українців подорожувати до інших країн: підписується безвізовий режим з багатьма країнами; відкриваються нові напрямки для польотів, чому сприяло заходження на український ринок лоукостів; розвивається транспортна інфраструктура та, найголовніше, збільшуються доходи населення, тому можна сказати, що у туризму в Україні є подальші перспективи для розвитку.

Список літератури

1. *United Nations World Tourism Organization (UNWTO)*. URL: <http://www2.unwto.org/>

-
2. World travel and tourism council (WTTC). URL: <https://www.wttc.org/>
 3. The World Economic Forum (WEF). URL: <https://www.weforum.org/>
 4. Офіційний сайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua>
 5. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
 6. Внутренний туризм в Украине: препятствия и перспективы. URL: <http://argumentua.com/stati/vnutrennii-turizm-v-ukraine-prepyatstviya-i-perspektivy>
 7. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Туристичний_кластер
 8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
 9. Турсезон-2018-2019: Безвіз, лоукостери і затримки авіарейсів. URL: <https://ua.112.ua/statji/tursezon-2018-2019-bezviz-loukostery-i-zatrymky-aviareisiv-474149.html>
 10. Лоукости із України. URL: <http://freetravel.com.ua/flight/ukraine/lowcost>
 11. Яких результатів досягли аеропорти України в 2018 році. URL: https://www.avianews.com/ukraine/2019/01/05/airports_ukraine_2018_results/

References

1. *United Nations World Tourism Organization* (UNWTO). Available at: <http://www2.unwto.org/>
2. World travel and tourism council (WTTC). Available at: <https://www.wttc.org/>
3. The World Economic Forum (WEF). Available at: <https://www.weforum.org/>
4. Official site of the State Border Guard Service of Ukraine. Available at: <https://dpsu.gov.ua>
5. Official site of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
6. Domestic tourism in Ukraine: obstacles and prospects. Available at: <http://argumentua.com/stati/vnutrennii-turizm-v-ukraine-prepyatstviya-i-perspektivy>
7. Wikipedia. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Туристичний_кластер
8. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Tourseason-2018-2019: Visa Free, Low Cost and Air Delay. Available at: <https://ua.112.ua/statji/tursezon-2018-2019-bezviz-loukostery-i-zatrymky-aviareisiv-474149.html>
10. Lowcost from Ukraine. Available at: <http://freetravel.com.ua/flight/ukraine/lowcost>
11. What have the results of the airports of Ukraine in 2018? Available at: https://www.avianews.com/ukraine/2019/01/05/airports_ukraine_2018_results/

Стаття надійшла до редакції 15.12.2019 р.